

ПОНЯТТЯ ТА КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГОВОРІННІ ОФІЦЕРІВ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ШТАБІВ

У статті розглядається та уточнюється поняття іноземної професійно-орієнтованої компетентності в говорінні, досліджується її компонентний склад та особливості її формування у офіцерів багатонаціональних штабів.

Ключові слова: компетенція, компетентність, іноземна комунікативна компетентність, іноземна професійно-орієнтована компетентність в говорінні, види компетентності.

В статье рассматривается и уточняется понятие иноязычной профессионально-ориентированной компетентности в говорении, исследуется ее компонентный состав и особенности формирования у офицеров многонациональных штабов.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, иноязычная коммуникативная компетентность, иноязычная профессионально-ориентированная компетентность в говорении, виды компетентности.

The article deals with the problem of formation of the professionally oriented foreign language speaking competence of multinational staff officers. The concept of the professionally oriented foreign language speaking competence and its components are studied and defined.

Key words: competence, language communicative competence, professionally oriented language speaking competence, components of professionally oriented language speaking competence.

Актуальність проблеми. Переорієнтація практичних цілей навчання іноземних мов (ІМ) у другій половині ХХ сторіччя зумовила впровадження компетентнісного підходу у закордонну та вітчизняну теорію та практику навчання ІМ. Перехід до компетентнісного підходу означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, навичок і вмій на формування й розвиток здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях. Компетентність особистості стає вирішальною умовою та показником успішності людини в житті загалом і у професійній діяльності зокрема.

Процеси глобалізації та інтеграції України у світовий простір, а також стрімке розширення міжнародного співробітництва актуалізують необхідність підготовки військових фахівців, професіоналізм яких залежить від рівня та якості іноземної комунікативної компетентності (ІКК). Мовна підготовка особового складу Збройних Сил України (ЗСУ) покликана забезпечити формування ІКК в чотирьох видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Рівень володіння ІМ оцінюється за шкалою стандартизованих мовленнєвих рівнів (СМР), які відповідають рівням мовленнєвої компетенції за мовним стандартом НАТО “STANAG 6001” (СТАНАГ 6001).

Особливого значення набуває сформованість іноземної професійно-орієнтованої компетентності у говорінні (ШПОКГ), що у комплексі з вимогами до військової підготовки, характеризує рівень готовності офіцера виконувати свої професійні обов'язки під час міжнародних миротворчих операцій (ММО), військових навчань, роботи у багатонаціональних штабах, військово-дипломатичної діяльності та інших заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблему ІКК (в деяких джерелах – “компетенції”) досліджували Bialystok, M.Canale and M. Swain, D.Hymes, Littlewood, P. Taylor, J.A.van Ek, J.M.Trim, Н. Хомський. Значний внесок у розробку та уточнення поняття ІКК у вітчизняну і російську методикау навчання ІМ здійснили О. Б. Бігич, І.Л.Бім, Н.Ф.Бориско, Ю.М.Верівкіна-Рахальська, М.Н.Вятютнев, Н.Д.Гальська, Н. І. Гез, І. А.Зимня, Р.П.Мільруд, С.Ю.Ніколаєва, Ю.І.Пассов, Є.С.Полат, В.В.Сафонова, Н.К.Скляренко, О.Б.Тарнопольський, В.Н.Топалова, Н.В.Ягельська та інші.

Проблему навчання іноземного професійно спрямованого говоріння досліджували Є.Г.Бжоско, О.А.Ємельянова, Л.Б.Котлярова, М.Г.Кочнева, Л.Г.Корчагіна, А.П.Литнева, Л.І.Морська, І.Д.Соловйова, О.Б.Тарнопольський, N.Brieger, M.Ellis, D.Johnson, N.Hutchinson та ін.

Однак до теперішнього часу не існує досліджень специфіки усного професійно

спрямованого говоріння ІМ саме військових фахівців та формування в них ПЮКГ. Проблема формування ПЮКГ також залишається недостатньо дослідженою щодо компонентного складу її структури та обсягу компонентів, які мають бути сформованими для забезпечення ефективного професійно-орієнтованого спілкування військовослужбовців в іншомовному середовищі.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає в тому, щоб проаналізувати проблему ПЮКГ офіцерів багатонаціональних штабів (ОБНШ), дати їй визначення та дослідити компонентний склад.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб дати визначення ПЮКГ, розглянемо спочатку поняття: “компетенція”, “компетентність” та “іншомовна комунікативна компетентність (компетенція)” (ІКК).

У широкому значенні під *компетенцією* розуміється “сума знань, умінь та характерних рис, що дозволяє особистості виконувати певні дії” [4]. Згідно дефініційного аналізу, відмінність компетенції від компетентності полягає в тому, що *компетенція* являє собою інституціональне поняття, що визначає статус якої-небудь особи, *компетентність* же є поняттям функціональним. Розділяючи загальне й індивідуальне у змісті компетентності освіти, А. Хуторський пояснює *компетенцію* як “сукупність взаємопов’язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів і є необхідними для того, щоб якісно продуктивно діяти”; а *компетентність* розглядає як “володіння людиною відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення до неї і предмета діяльності”. Отже, *компетенція* – це задана вимога, норма, а *компетентність* – набута особистісна якість, обізнаність, кваліфікованість [10].

Внаслідок переорієнтації практичних цілей навчання ІМ у 60-і роки минулого століття провідною визначається мета розвитку усного мовлення і безперекладного читання. У 70-х роках у методичній літературі з’являється нове формулювання практичної мети навчання ІМ: навчання спілкування іноземною мовою. У 80-і роки в методиці навчання ІМ з’являється поняття “*комунікативна (мовленнева) компетенція*”, вперше запропоноване американським

ученим Д. Хаймзом у протипагу “*лінгвістичній (мовній) компетенції*” Н. Хомського і передбачає сукупність мовних навичок та знань мовця про практичне використання мови в ситуаціях та умовах мовлення, що постійно змінюються [15]. Дослідження Н. Хомського у галузі теорії мови та трансформаційної граматики лягли в основу виникнення компетентнісного підходу як наукового методу, який застосовується до різних галузей знань, включаючи педагогіку. Вчений зазначає, що існує фундаментальна відмінність між *компетенцією* – знанням мови людиною, яка говорить і слухає, і вживанням, або реальним застосуванням мови в конкретних ситуаціях – *компетентністю*. Вживання пов’язане з мисленням, реакцією на застосування мови, з навичками тощо, тобто пов’язане з досвідом самої людини і є актуальним проявом компетенції як “прихованого”, потенційного [13].

Однак не всі науковці розділяють поняття “компетенція” і “компетентність” у своїх дослідженнях і здебільшого вживають термін “компетенція”, поєднуючи у цьому понятті обидві сторони володіння ІМ.

Так Н.І.Гез зазначає, що ІКК (компетенція) передбачає оволодіння лінгвістичною компетенцією, тобто певною кількістю знань мовного характеру, умінь співвідносити мовні засоби з завданнями та умовами спілкування, а також здібність організувати мовленнєве спілкування з урахуванням соціальних норм поведінки і комунікативної доцільності висловлювань [3]. ІКК, за визначенням А.М.Щукина, – це здатність вирішувати засобами ІМ актуальні для мовців завдання спілкування у різних сферах життя; вміння користуватися фактами мови і мовлення для реалізації цілей спілкування [12]. Л.І.Бім вважає, що ІКК є здатністю й готовністю того, хто навчається, здійснювати іншомовне міжособистісне і міжкультурне спілкування з носіями мови в заданих стандартом/програмою межах, а її методичний зміст містить три аспекти: матеріальний (засоби мови і мовлення), процесуальний (мовленнєві дії у певних ситуаціях і сферах спілкування), ідеальний (предмети мовлення, теми, проблеми) [1 ; 2].

Знання і вміння тих, хто вивчає ІМ, обумовлені їх майбутньою професійною діяльністю. За І.О.Зимньою, будь-який вид мовленнєвої діяльності має професійне втілення, що проявляється в тих чи інших сферах спілкування [5]. Поняття *сфера спілкування* в методиці визначається як –

“деяка сукупність певних комунікативних ситуацій, що характеризуються однотипністю мовного спонукання індивіда, стосунків між комунікантами та обставин спілкування” [8:15].

За загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти (ЗР) виділяються такі сфери діяльності людини: особиста, публічна, професійна, освітня [4].

Предметом нашого дослідження є формування ППОКГ у ОБНШ. Беручи до уваги вищенаведені дефініції та положення, можна зробити висновок про те, що ІКК ОБНШ у говорінні: а) характеризується певним набором вимог до їх знань та вмінь; б) реалізується у процесі усного іншомовного спілкування між мовцями, що є представниками різних культур; в) має професійно спрямований зміст; г) характеризується унікальністю й неповторністю для кожного мовця.

Мовна підготовка ОБНШ має на меті:

—забезпечити досягнення ними взаємосумісності з представниками країн-партнерів;

— підготувати військовослужбовців ЗСУ до виконання завдань під час ММО та командно-штабних навчань різного рівня в умовах іншомовного середовища;

— підготувати військовослужбовців ЗСУ для роботи на штабних і командних посадах як за кордоном, так і в Україні, які передбачають використання ІМ.

На особливості говоріння військовослужбовця впливають спеціальність (що визначає сферу та ситуації спілкування) та звання і посада (які визначають рівень його відповідальності, що впливає на реєстр висловлювання – спілкування між начальником і підлеглим або між керівниками підрозділів, які не підпорядковуються один одному). Отже, ППОКГ ОБНШ містить два головні компоненти: *професійну компетентність*, тобто професіональні знання, вміння та здатність виконувати свої посадові обов'язки; і *компетентність в говорінні*, що обумовлена спеціальністю, званням і посадою, яка і є предметом нашого аналізу. Основою для формування ППОКГ у військовослужбовців є ІМ повсякденного вжитку з елементами ділової мови та інтегрованими знаннями фахової лексики (базової та вузькоспеціальної військової термінології). Це забезпечує формування широкої професійно спрямованої комунікативної компетентності, яка дасть

можливість офіцеру спілкуватися з широкого кола питань, що стосуються повсякденної та професійної діяльності.

О. С. Лагодинський визначає англomовну компетентність у мовленні військових фахівців (АКМ) – як сукупність загальних лінгвістичних, військово-професійних і мовленнєвих знань, навичок і вмінь, які підлягають діагностуванню та необхідні військовослужбовцям для адекватної мовленнєвої поведінки в різноманітних професійних ситуаціях, що проявляється у здатності підтримувати потрібну комунікативну дистанцію, правильно реагувати на тональність спілкування, яка змінюється, розвивати тему іншомовного спілкування у військово-професійному напрямку, використовуючи загальноприйняті комунікативні формули, вербальні та невербальні засоби суб'єкт-суб'єктного спілкування, елементи соціокультурного контексту характерні для породження і сприйняття англійського мовлення з точки зору носія мови [7].

Все вищезазначене дозволило нам сформулювати визначення ППОКГ: *іншомовна професійно-орієнтована компетентність в говорінні офіцера багатонаціонального штабу є його комунікативною здатністю вирішувати професійно-спрямовані завдання в непередбаченому усному акті спілкування, де під здатністю ми розуміємо сукупність мовних та мовленнєвих знань, умінь і навичок, які підлягають діагностуванню і дозволяють йому реалізовувати їх для досягнення цілей комунікації у процесі взаємодії з іншими учасниками спілкування, правильно використовуючи систему мовних і мовленнєвих норм та вибираючи поведінку, що є адекватною ситуації спілкування.*

У сучасній методиці навчання ІМ ІКК розглядається як єдність, що включає в себе співвідношення між декількома складниками. Найчастіше вчені включають до складу ІКК такі компоненти – види компетентності (компетенції у деяких джерелах): *лінгвістичну, соціолінгвістичну, соціокультурну, дискурсивну, стратегічну і предметну*. Н.Ф. Бориско та С.Ю.Ніколаєва зазначають, що до складу ІКК правомірно включити *мовленнєві, лінгвосоціокультурну, мовні (лінгвістичні) і навчально-стратегічну компетенції*, і запропонували наступне схематичне зображення структури ІКК (див. рис. 1) [9].

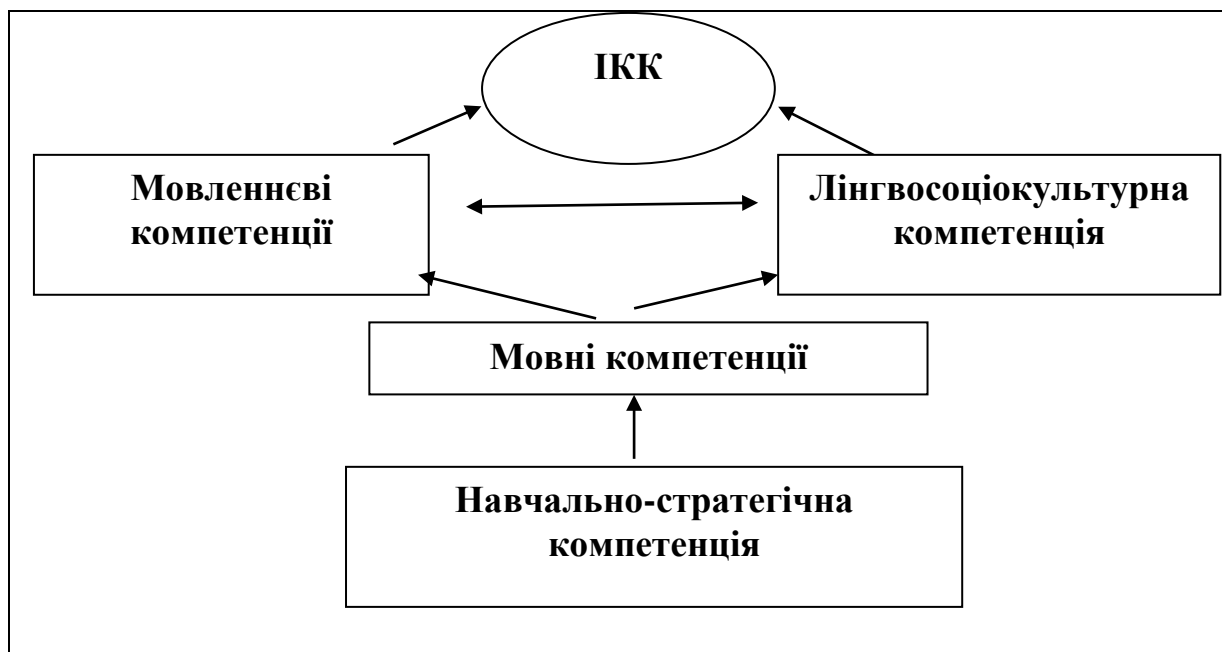

Рис. 1. Основні компоненти іноземної комунікативної компетенції

За І.О. Зимною, *мовленнєва компетенція* – це володіння способами формування і формулювання думок за допомогою мови, яка забезпечує можливість організувати і здійснити мовленнєву дію (реалізувати комунікативний намір), а також здатність користуватися такими способами для розуміння думок інших людей і висловлювання власних суджень. Іноземна мовленнєва компетенція включає низку компетенцій: в аудіюванні, в говорінні, у читанні, у письмі та перекладі/медіації [6].

Лінгвосоціокультурна компетенція – це сукупність кількох компетенцій: соціолінгвістичної, соціокультурної і соціальної. *Соціолінгвістична компетенція* – це здатність здійснювати вибір мовних форм, використовувати їх і перетворювати відповідно до контексту, а також усвідомлення зв'язків між мовою (мовами) і явищами суспільного життя. *Соціокультурна компетенція* – це сукупність знань про країну, мова якої вивчається, національно-культурних особливостей соціальної і мовленнєвої поведінки носіїв мови, а також здатність користуватися такими знаннями у процесі спілкування з урахуванням звичаїв, правил поведінки, норм етикету, соціальних умов і стереотипів поведінки носіїв мови. *Соціальна компетенція* – це здатність вступати в комунікативні стосунки з іншими людьми, орієнтуватися у соціальній ситуації і керувати нею. Вона передбачає готовність і бажання взаємодіяти з іншими, впевненість в собі, а також вміння поставити себе на місце іншого і здатність вирішувати ситуації, що склалися.

Мовна (лінгвістична) компетенція – це здатність практично користуватися мовною системою відповідно до норм конкретної мови і культури на основі набутих знань про рівневу структуру цієї системи та усвідомлення особливостей мовних явищ. Передбачається формування мовленнєвих навичок та оволодіння певною сумою відповідних мовних знань, пов'язаних з різними аспектами мови – лексикою, фонетикою, граматиною, а також з навчанням техніки читання і письма. Безумовно, мовні явища вивчаються з метою їх перетворення в осмислені висловлювання, тобто мають чітко виражену мовленнєву спрямованість. *Іноземна лінгвістична компетенція* також охоплює низку компетенцій, основними з яких є *фонетична, лексична, граматична, у техніці читання і письма*.

Навчально-стратегічна компетенція – це володіння різними навчальними і комунікативними стратегіями та вміннями використовувати їх у процесі вивчення ІМ і в ситуаціях реального міжкультурного спілкування. Ця компетенція складається із двох компетенцій: *навчальної і стратегічної*. *Навчальна компетенція* – це здатність користуватися раціональними прийомами розумової праці, стратегіями оволодіння мовленнєвими, лінгвосоціокультурною і мовними компетенціями; самостійно удосконалюватися в міжкультурному спілкуванні. *Стратегічна компетенція* (інколи називається компенсаторною) – це здатність компенсувати у процесі спілкування недостатній рівень володіння ІМ, мовленнєвого і соціального досвіду

спілкування іноземною мовою, а також здатність користуватися стратегіями міжкультурного спілкування [9].

О.С. Лагодинський виділяє у своєму дослідженні наступні види компетентності у структурі АКМ:

1) *мовна (лінгвістична)* – знання систем англійської мови (лексики, граматики, фонетики) та володіння нормами їх застосування;

2) *мовленнєва* – володіння способами формування і формулювання думок за допомогою мови та вміння використовувати такі способи у процесі сприйняття і породження мовлення;

3) *соціокультурна*, тобто *країнознавча* (знання культури, історії, географії, побуту та звичаїв англомовних країн) та *лінгвокраїнознавча* (володіння особливостями мовленнєвої та не мовленнєвої поведінки в певних ситуаціях спілкування);

4) *соціальна* – бажання та вміння взаємодіяти з іншими, впевненість у собі та в своїх силах для здійснення цілеспрямованої комунікації, а також уміння допомогти іншим підтримати спілкування, поставити себе на їх місце, а також здатність справитися з ситуаціями, що виникають у разі незрозуміння партнерів по спілкуванню;

5) *психологічна* – здатність отримувати, переробляти і передавати англомовну інформацію в процесі міжособистісної суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

6) *предметна* – об'єм знань про предмет комунікації і можливості їх реалізації у спілкуванні, що забезпечує здатність військових фахівців успішно здійснювати військово-професійну діяльність [7].

Беручи до уваги дослідження структури ІКК та АКМ вищезазначених науковців та орієнтуючись на структуру англомовної професійно спрямованої комунікативної компетенції в говорінні майбутніх менеджерів (АПСККГ), запропоновану Л.Я. Личко [8], до складу ПЮКГ правомірно включити такі види компетентності: *лінгвістичну*, *прагматичну* і *соціолінгвістичну*, кожна з яких має свої особливості, пов'язані із професійною діяльністю ОБНШ. В умовах реальної комунікації вони реалізуються за допомогою *стратегічної компетенції*. Цей поділ є умовним: усі складові частини взаємопов'язані одна з одною і не можуть існувати окремо.

Традиційно *лінгвістична компетенція* містить у собі фонологічну, лексичну і граматику компетенції, однак процес її формування у складі ПЮКГ має свої

особливості. При формуванні ПЮКГ значна увага приділяється формуванню *лексичної компетенції*, яка має на меті формування здатності вживати базову та вузькоспеціальну військову термінологію, яка є релевантною для певної спеціальності, службового статусу (звання, посада) і конкретної професійної ситуації. У професійному спілкуванні *граматична компетенція* мовця також обмежена характером професійно спрямованих усних актів комунікації.

Соціолінгвістична компетенція – здатність мовця вибирати й використовувати адекватну лінгвістичну форму і спосіб вираження залежно від умов комунікативної ситуації, комунікативної мети й намірів, соціальних і функціональних ролей комунікантів, взаємин між ними. Результатом формування соціолінгвістичної компетенції є *вторинна мовна особистість*, або *полікультурна мовна особистість*. Під вторинною мовною особистістю розуміється “сукупність здатностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, тобто адекватна взаємодія із представниками іншої культури” [8:19]. *Соціолінгвістична компетенція* нерозривно пов'язана з *соціокультурною компетенцією*. Протягом останнього десятиліття її поняття як складової частини комунікативної компетенції уточнювалося й розширювалося. *Соціокультурна компетенція* мовця містить у собі знання національно культурної специфіки мовного поведіння носіїв мови, тих елементів соціально-культурного контексту, які релевантні для породження й сприйняття мови з точки зору її носіїв, таких як: звичаї, традиції, правила, норми, соціальні умовності, ритуали, країнознавчі знання. Це також здатність користуватися ними для досягнення цілей спілкування.

Згідно з Д.Кристал, *прагматична компетенція* – це володіння мовою з точки зору її користувача, тобто вибір, який він здійснює, неприродність, якої він зазнає у процесі використання мови у соціальній взаємодії, а також вплив того, що висловлено, на інших учасників акту комунікації [14]. Акти комунікації – це не лише мовленнєві акти, такі як прохання, привітання, тощо. Це участь у спілкуванні з використанням різноманітних видів дискурсів та здатність підтримувати спілкування у складних ситуаціях. Згідно з ЗР, складовими частинами *прагматичної компетенції* є *дискурсивна* й *функціональна компетенції*. *Дискурсивна компетенція* – це здатність мовця логічно об'єднувати речення

Питання педагогіки

з метою побудови зв'язних відрізків мовлення; знання та вміння керувати мовленням у плані тематичної організації, зв'язності та логічної організації висловлювання, його стилю, реєстру, риторичної ефективності [4]. *Функціональна компетенція* передбачає формування у військовослужбовців функціональних умінь, які вони використовують з певною метою. Це забезпечує досягнення рівня комунікативної достатності у володінні ІМ і дозволяє тим, кого навчають, "досягати цілей комунікації в заданих комунікативних

умовах і припускає деякі відхилення від мовної норми, але не заважає процесу говоріння і правильному сприйняттю інформації" [11]. Таким чином, прагматична компетенція як частина ППОКГ ОБНШ є його здатністю користуватися мовними і мовленнєвими засобами для вирішення широкого кола професійних завдань.

Усі розглянуті компоненти ППОКГ у їхньому взаємозв'язку представлені наступній у схемі, ідея якої належить Л.Я. Личко (див. рис. 2) [8].

Рис.2. Основні компоненти англomовної професійно спрямованої комунікативної компетенції в говорінні

Вищезазначені види компетентності в процесі говоріння діють у комплексі та реалізуються за допомогою *стратегій*, тобто мовленнєвих засобів, які застосовує мовець для мобілізації та балансу своїх ресурсів, активізації умінь і навичок, для того, щоб задовольнити комунікативні потреби у певному контексті та

успішно виконати поставлене завдання у найбільш економічний можливий спосіб, залежно від його/її конкретної мети. В основу стратегій покладені наступні когнітивні принципи: планування, виконання, оцінювання, контроль та корекція. У процесі говоріння використовуються такі стратегії: а) *когнітивні стратегії*, які є

відповідними операціями з мовленнєвим матеріалом і потребують його безпосереднього аналізу, трансформації або синтезу навчального матеріалу (повторення, роз'яснення, здогад, дедукція, тощо); б) *комунікативні стратегії*, які використовуються мовцем тоді, коли виникають труднощі в спілкуванні (перепарафразування, опис, ідентифікування, указуючи на предмет, прохання допомоги, використання паралінгвістичних засобів спілкування, тощо); в) *міжособистісні стратегії*, які дозволяють мовцю контролювати свою усну мовленнєву діяльність у процесі спілкування з носіями мови [8:26].

Вибір певних стратегій у процесі комунікації залежить від ступеня досконалості сформованих навичок та умінь і рівня володіння ІМ. Таким чином, можна зробити висновок про те, що *стратегічна компетенція* є засобом реалізації лінгвістичної, соціолінгвістичної і паралінгвістичної компетенцій у їх взаємодії і її неможливо віднести до складу хоча б однієї з них.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1. На цей час не існує універсального визначення ІПОКГ, яку можна коротко охарактеризувати як сукупність знань, навичок і вмінь, необхідних їм для адекватної мовленнєвої поведінки з представниками інших країн в умовах іншомовного середовища з метою вирішення професійно спрямованих завдань.

2. За своєю структурою така компетентність є складним явищем, усі компоненти якої не існують окремо, а виявляються у взаємодії.

3. ІПОКГ характеризується заздалегідь сформульованими вимогами до мовної підготовки ОБНШ, є індивідуальною для кожного мовця, а рівень її сформованості виявляється у процесі професійно спрямованого спілкування.

Розглянуті нами визначення ІПОКГ та її компонентний склад дають можливість теоретично обґрунтувати педагогічні умови ефективного формування ІПОКГ ОБНШ, що є перспективою подальших наших досліджень.

Література

1. Бим И.Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского). – Обнинск: Титул, 2001. – 127 с.
2. Бим И.Л. Личностно-ориентированный подход – основная стратегия обновления школы // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 2. – С. 11–15.
3. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований // ИЯШ. – № 2. – С. 17–24.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 261 с.
5. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М.: Просвещение, 1985. – 160 с.
6. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе [б_ка учителя иностр. яз.] / Зимняя И.А. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
7. Лагодинський О.С. Англomовна компетентність у мовленні як об'єкт кваліфікаційного тестового діагностування військових фахівців // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Зб. наук. праць./ За заг. Редакцією Коваленко О.Е. – Харків: Вид. УПА, 2007. – Вип. №18-19. – С.89-97.
8. Личко Л. Я. Формування у майбутніх менеджерів-економістів англomовної професійно спрямованої компетенції в говорінні : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Личко Лідія Яковлівна ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2008. – 260 арк.
9. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С.11-17.
10. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народ. образование. – 2003. – №2. – С. 58-64.
11. Шубин Э.П. Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам. – М.: Просвещение, 1972. – 350 с.
12. Ш у к и н А . Н . Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц / Шубин А.Н. – М.: Астрель: АСТ:Хранитель, 2007. – 746 с.
13. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax / N. Chomsky. – Cambridge, MA: MIT Press, 1994. – 251 p.
14. Crystal, D. A dictionary of linguistics and phonetics. 2nd. edition. Oxford: Oxford Univ. Press, 1985. – 340 p.
15. Hymes D. On Communicative Competence. In: Brumfit C.& K. Johnson (eds). The Communicative Approach to Language Teaching. – OUP, 1981.